

RESP

e-ISSN: 2979-9414

Araştırma Makalesi • Review Article

Bölgesel Kalkınmada Yerel Ürün ve Kadın Kooperatiflerinin Önemi: TR71 Bölgesi *

The Importance of Local Products and Women's Cooperatives in Regional Development: TR71 Region

Fatma Çelik Bayram^{a,*} & İlhan Eroğlu^b

^a Dr. Öğr., Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Veysel Dursun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, 58140, Sivas / Türkiye

ORCID: 0000-0002-4398-1684

^b Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İktisadi ve idari Bilimler Fakültesi, 60000, Tokat / Türkiye

ORCID: 0000-0003-4711-1165

ANAHTAR KELİMELER

Sürdürülebilirlik
Kalkınma
Kadın Kooperatifleri

KEYWORDS

Sustainability
Development
Women's Cooperatives

ÖZ

Sosyal ve ekonomik kalkınmanın hedefleri arasında artık sürdürülebilirlikle beraber dengeli kalkınma da bir zorunluluk haline gelmiştir. Yüzyıldan daha uzun süredir Türkiye’de uygulanan kooperatif modeli, istihdam yaratmak, ürün ve hizmet yaratarak atıl konumdaki kaynakların ekonomiye yeniden kazandırılmasını sağlamak gibi ana amaçlara sahiptir. Kadınların istihdama dahil edilmesi, sürdürülebilir gelir elde etmelerinin sağlanması, becerilerinin artırılması, sosyalleşmeleri ve örgütlenmeleri gibi sosyal hedefleri içermekle beraber, çerçevede yerel ürünlerin üretimini devamı, iç ve dış göçe sebep olacak bölgesel itici faktörlerin azaltılması, bölgeler arası gelişmişlik farkının en aza indirilmesi, kooperatiflerin içinde buldukları coğrafi bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlaması, yerel kaynakların dengeli kullanılması, çevrenin korunması gibi gayeleri de kapsamaktadır. Bu çalışma TR 71 bölgesinde yerel ürün ve gıdaların kadın kooperatifleri vasıtasıyla bölgenin ekonomik kalkınmasına ve sürdürülebilir üretimine etkilerinin belirlenmesini amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Balanced development, along with sustainability, has become a necessity in the pursuit of social and economic development. The cooperative model, which has been practiced in Turkey for more than a century, has the main objectives of creating employment, creating products and services, and reintroducing idle resources into the economy. Women's cooperatives have social objectives such as including women in employment, providing them with sustainable income, increasing their skills, socializing and organizing them. Within this framework, the following objectives were qualitatively investigated: the continuation of the production of local products, the reduction of regional push factors that cause internal and external migration, the minimization of the development gap between regions, the contribution of cooperatives to the sustainable development of the geographical region in which they are located, the balanced use of local resources, and the protection of the environment. This study aims to determine the effects of local products and foods in TR 71 region on the economic development and sustainable production of the region through women's cooperatives. In this sense, it is thought that the region will contribute to the literature on the economic and social development potential of the region based on the local.

1. Giriş

İktisadi kalkınma günümüzde sadece, ekonomik büyüme, sanayileşme ve kentleşme olarak değil aynı zamanda ekonomik sürdürülebilirlik, sosyal adalet, yerel ekonomik kalkınma şeklinde de anılmaktadır. Dünya genelindeki

kalkınma çalışmalarının odağında kırsal kalkınmanın yer almasına rağmen, kırsal bölgelerdeki az gelişmişlik ve buna bağlı olarak yoksulluk varlığını devam ettirmektedir (Ashley ve Maxwell, 2001; Odi, 2002). Bununla birlikte yoksul nüfusun büyük çoğunluğu kırsal bölgelerde hayat

* Bu çalışma 09-10 Mayıs 2024 tarihleri arasında düzenlenen “I.TR71 Bölgesinin Sosyo-Ekonomisi Sempozyumu”nda sunulmuştur.

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: fatmacelik@cumhuriyet.edu.tr

Atıf/Cite as: Çelik Bayram, F. & Eroğlu, İ. (2024). Bölgesel Kalkınmada Yerel Ürün ve Kadın Kooperatiflerinin Önemi:TR71 Bölgesi. *Journal of Recycling Economy & Sustainability Policy*, 3(2), 150-159.

Received 23 November 2024; Received in revised form 28 December 2024; Accepted 28 December 2024

This article is published under the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0) licence. Anyone may reproduce, distribute, translate and create derivative works of this article (for both commercial and non-commercial purposes), subject to full attribution to the original publication and authors.

sürmektedirler (Anderson, 2003; IFAD, 2011). Benzer durum Türkiye için de geçerlidir. Sosyal ve ekonomik göstergelerin birçoğunda kırsal bölge nüfusunun, kent nüfusundan daha yoksul olduğu ortaya konulmuştur. Çağımız şartlarına göre kırsal bölge ve kent arasında yaşam şartları ve refah makası giderek açılmaktadır. Çünkü kırsal bölgelerdeki, temel refah şartları olan sağlık, eğitim, ulaşım ve konut sorunu gibi problemlere kalıcı ve yeterli çözümlerin henüz tam olarak sağlanamaması en önemli nedenler arasında sayılabilir (Bıçkı, 2011).

Kır ve kent arasındaki refah farkının en aza indirilmesi amacıyla, söz konusu problemi yaşayan ülkelerin tümünde, kırsal kalkınma politikaları ile kırsal alanda yaşayan nüfus, diğer bir ifade ile köylü nüfusun gelir ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesinde ilk sıralarda yer almaktadır (Gülpak, 1997). Bu sebeple kırsal kalkınma; doğal kaynak kullanımının sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasından yola çıkarak, hem kırsal nüfusun gelir seviyesinin yükseltilmesi hem de yaşam standartlarının iyileştirilmesi kırsal alan ile gelişmiş bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının en aza indirilmesi amaçlanıp, aynı zamanda bölgedeki çevre ve kültür değerlerinin korunması ve geliştirilmesi göz önünde tutularak, yerel bölgelerde farklılık içeren, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaç, potansiyel ve dinamikleri de içeren bir bakış açısı ile geniş sektör ağı bir yaklaşımla planlanan faaliyetlerin tamamı olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2006).

Tanımlanan kırsal kalkınma amaç ve yönelimleri dikkate alındığında bu noktada kırsal bölgelerde yerel ürünler oldukça önemli hale gelmektedir. Zira yerel ürünler, bölgenin doğal ve kültürel mirasını yansıtan önemli unsurlardır ve yerel ekonomilerin canlanmasına katkı sağlayarak bölgenin sosyal ve ekonomik potansiyelini yükseltmektedirler. Aynı zamanda, bu ürünlerin üretimi ve pazarlanması, yerel tarım ve el sanatlarının korunmasını desteklemekte ve çevresel sürdürülebilirliğe de katkı sunmaktadırlar. Kırsal alanlarda yerel ürünlerin büyük çoğunluğunun kadın emeği ile üretildiği dikkate alındığında kadın kooperatiflerinin yaygınlığı ve aktifliği dikkate değer hale gelmektedir.

Kadın kooperatifleri, kadın eliyle kurulmuş ve onlar tarafından yürütülen kooperatifler olarak yalın biçimde tanımlanmakla birlikte uluslararası literatürde tam olarak kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır (KEİG, 2015: 15). Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kuruluşu çeyrek yüzyıla dayanmakla birlikte son yirmi yıla bakıldığında sayılarının artışında bir ivme olduğu görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları, bakanlıkların politikaları, yerel yönetim faaliyetleri ve çeşitli kamu kuruluşları ile uluslararası kuruluşların destekleriyle son yıllarda kadın kooperatifleri sayısında önceki yıllara nazaran yüksek bir artış görülmektedir. (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008). Günümüzde kadın kooperatiflerinin sayısının artmasında, bahsi geçen kurum ve kuruluşların kooperatiflere üretim yeri, meslek edindirme eğitimi, sivil toplum kuruluşları ile kadınların motive edilmesi gibi faktörlerin etkisinden bahsedilebilir.

Diğer taraftan yapılan desteklerin saiki ise, kadın kooperatiflerinin, yoksullukla mücadelede ve kırsal kalkınmada, kadınların istihdama dahil edilmesi, ekonomik ve sosyal güçlenmelerinin sağlanması için önemli araçlardan birisi olarak görülmesi olarak düşünülebilir. Dolayısıyla kadın kooperatifleri, kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımını artırarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktadırlar. Kadınların kooperatifler aracılığıyla elde ettikleri gelir, ailelerinin ve toplumun genel refahını artırırken, yerel ekonominin çeşitlenmesine ve güçlenmesine de yardımcı olabilmektedir.

Dünya genelinde de durum Türkiye’deki benzer amaç ve politikaları barındırmaktadır; pek çok kurum ve kuruluşun, yoksullukla mücadele, ekonomik kalkınmanın sağlanması ve refah seviyesinin artırılması ve kadınların güçlenmesi amacı, toplumsal yapıda yer etmiş olan cinsiyete dayalı güç eşitsizliklerinin azaltılması ile sağlanabilecektir. Cinsiyete dayalı toplumsal yapıdaki güç dengesizliğinin bu yolla aşılması, kadınların sosyal ekonomik açıdan dezavantajlı olduğu ülkelerde, kadın haklarının yerleşmesine de önemli katkılar sağlayacaktır (Demetriades 2009).

Türkiye’de TR71 bölgesinde kadın kooperatifleri ile ilgili yapılan çalışmalar ile, mevcut durumun araştırıldığı çalışmalar, faaliyet halindeki kooperatifler ve kadınların kooperatifleri aracılığıyla ekonomik ve sosyal yaşama dahil olabilmelerine destek veren çalışmalar, kadınların güç kazanması ve kadınların istihdama katılma potansiyellerinin artırılması çabasını içermektedir. Diğer taraftan kooperatifleşme sahasına bakıldığında, kadın kooperatifleri genel itibarıyla ‘kadınlara ait iş’ şeklinde nitelendirilen faaliyet alanlarında yer aldığı görülmekte ve çoğunlukla kooperatif üyeliği ve kaynaklara erişimde bazı sıkıntılar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla kadınların kooperatifleşmesi kırsal kalkınma politikalarının gerçekleştirme araçlarından birisi olarak kabul edilen kadınların güçlenmesi, cinsiyet dengesizliğinin yarattığı dezavantajın ortadan kaldırılması, kadın istihdamının artırılması amaçlarının gerçekleştirilmesini tartışmalı bir konuma taşımaktadır. Bu bağlamda özellikle kırsal alanda kadın kooperatifleşmesi ve yerel ürünlerin ekonomik sürdürülebilirlik potansiyellerinin araştırılması önem arz etmektedir. Çalışmanın motivasyonunu söz konusu önemlilik oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın amacını, TR71 Bölgesi’nde yerel ürünlerin ve kadın kooperatiflerinin bölgesel kalkınma üzerindeki önemini belirlemek ve vurgulamaktır. Bu sebeple çalışma, yerel ürünlerin ve kadın kooperatiflerinin TR71 Bölgesi’nin ekonomik, sosyal ve kültürel dokusuna olan katkısını ortaya çıkarmak için bir pencere açmayı hedeflemektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

Günümüzde ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinin bir ayağı da bölgesel gelişmişlik farkının azaltılarak kırsal kalkınmanın sağlanmasıdır. Kırsal kalkınma için yörenin ya da bölgenin var olan sosyal, kültürel ve coğrafi varlıklarının

optimum şekilde değere konu olması ve bütün kaynakların kullanımında sürdürülebilirliğin dikkate alınması önem arz etmektedir. Bu anlamda bir yörede coğrafi şartların elverdiği ölçüde üretimi gerçekleştirilen ve o yöreyle özdeşleşmiş ürünler kırsal kalkınma için en etkili şekilde kullanıldığında, yörenin potansiyelinin değerlendirilmesine önemli derecede katkı sağlaması mümkündür. Böylesi bir sürecin temelinde, gelişmiş ülkelerde uygulandığı gibi kırsal kalkınmanın yerel olanaklara göre gerçekleştirilmesi ve bölgenin özelliklerinin dikkate alındığı stratejiler geliştirilerek standart yaklaşımların dışında daha farklı yaklaşımlarla kalkınmanın sağlandığı görülmektedir (Başbüyük, 2004). Yerel ürünlerin ve bölgesel kültürel potansiyellerin değerlendirilmesi, coğrafi işaret ile niteliğinin artırılması ve dünya genelinde o yöreyle kodlandırılması kırsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için önem arz etmektedir. Diğer taraftan kooperatifleşme ve özellikle kadın kooperatiflerinin yerel ve bölgesel ürün bazında sayılarının ve faaliyet alanlarının artırılması bir taraftan potansiyel kadın emeğinin etkin kullanımı ve kadının güçlenmesinin sağlanması ile bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınmasının sağlanması açısından geniş ve katmanlı bir katkı yaratması kırsal kalkınma çalışmaları açısından büyük önem taşımaktadır.

Yerel Ürün: Birçok ürün dünyada 'coğrafi' adı ile bilinmekte ve bu ürünler yer aldıkları bölgenin kendisine özgü doğal şartları ya da insan faktörünün bilgisi, becerisi, deneyimi ve geleneklerinden oluşan bir nevi tipik ürünler yöresel ürün olarak nitelendirilmektedirler (Tekelioğlu ve Demirer, 2008: 89). Yöresel ürünlerin ortaya çıkmasında çok farklı değişkenler etkindir. Söz konusu etkenler bağımlı ve de bağımsız değişkenler olarak nitelendirilmektedir. Farklı tarihi geçmiş, bölgesel ve ulusal kültür, gelenek, yaşam tarzı, çalışma şartlarının değişkenliği gibi sosyal şartlar, merak, ilgi ve yaratıcılık, emek gibi beşeri şartlar bağımlı değişkenleri oluştururken, bölgenin iklimi, toprak yapısı, ve yükseltisi bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır (Coşkun, 2001: 3-5). Bağımlı değişkenler sosyal değişkenler de dahil olmak üzere insan faktörüne bağlı iken bağımsız değişkenler büyük oranda insan faktörünün dışında var olan verilerdir. Tüm bu verileri kullanarak şekillendiren, fayda yaratan etken yine beşeri faktördür. Bu sebeple bahsi geçen verilerle ortaya konan ürün o coğrafya ile tanınır ve işaretlenir.

Coğrafi İşaret: Belirlenen bir toprak üzerinde, belirli bir bölge ya da alanda mevcut olan ürünleri ve kalitesini göstermekle beraber o bölgenin ticari çıkarlarını da temsil etmektedirler. Bununla beraber coğrafi işaretler, ürünle ilgili net ve ürünün menşei ile ilgili güvenilir bilgi vermesi bakımından tüketicilere yardımcı olmaktadır. Çünkü coğrafi işaret, bir ürünün belirli bir yöreye veya bölgeye ait olduğunu, ün ve özelliklerini o bölge veya yöreden aldığını diğer ifade ile ürünün bütün niteliklerinin o coğrafyanın menşeiinden oluştuğunu ifade etmesi bir nevi ürünün kimlik kartı niteliğini taşımaktadır (TPE, 2004: 49; Gökova, 2007; Bérard ve Marchenay, 2008)

Coğrafi işaretler, temelde ayırt edici işaretlerdir. Bu sebeple entelektüel özellikli sermaye olarak değerlendirilerek ekonomide önemli bir ağırlıkta yer alırlar. Ekonomisi sanayiden ziyade tarıma dayalı olan gelişmekte olan ülkeler için coğrafi işaretler ayrıcalıklı bir anlam taşımaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin kırsal kalkınmasında, yerel ürünlerin coğrafi işaretlerle kalitesinin ve menşeinin belgelenmesi ürün ticareti ve uluslararası camiada kalitesinin duyurulması açısından fayda yaratmaktadır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme henüz tamamlanamadığı için, geleneksel üretim teknikleri ve tarımsal üretim ekonominin ana yapısını oluşturması açısından bu yöntemle üretilen ürünlerin ekonomiye katkısı önem arz etmektedir.

Kooperatifçilik: Kooperatifçilik anlayışı, dayanışma ve ortak hareket etme, diğer bir deyişle imece usulü bir araya gelerek bir amacı gerçekleştirme felsefesine dayanmaktadır. Bir ortak girişim olarak ilk defa 28 tekstil işçisi hareketi olarak başlayan kooperatifçilik, günümüzde yarım milyara yakın insanın dahil olduğu bir güç hareketine dönüşmüştür (Koç, 2001; Gibson, 2005). Dolayısıyla günümüzde oldukça yaygınlaşan, multidisipliner yaklaşımla kullanımı artan ve içeriği zenginleşen kooperatifçiliğin sınırlarının belirlenmesi ve tam bir tanımının yapılması zorlaşmaktadır. Zaman içerisinde gerçekleşen değişim ve gelişme ile kooperatifçilik anlayışı da değişime uğramıştır. Bu süreç kooperatiflerin odak noktasını belirli sosyal ve mesleki grubun ve bu oluşumların çıkarlardan soyutlayarak bir bütün şeklinde toplumun geneline yayılmasına sebep olmuştur (Mülayim, 2006; Ada, 2002).

Kooperatifçiliğin, belirli bir amacı gerçekleştirmek için, kültürel, ekonomik ve sosyal niteliklere sahip, üyeliğe giriş, görev, yetki ve sorumlulukların belirlenmiş, işleyişinin demokratik yolla yürütüldüğü, geçmişten beri oluşan prensiplerinin çeşitli yaklaşımlar ve günün şartları ile güncellendiği, hukuk sitemlerinde kendine yer bulan, kamu kurum ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliğine girilebilen, seçilen faaliyet alanı içerisinde belirlenen hedef için üyelerin güç birliği ettiği oluşum şeklinde bir tanımının yapılması da mümkündür.

3. Bölgesel Kalkınmanın Bir Aktörü Olarak Kadın Kooperatifleri

Dünyada ilk defa 1844 yılında İngiltere'nin Rochdale kasabasında, kişilerin sosyal ve ekonomik açıdan güç birliği ederek dayanışmanın sağlanması amacıyla uygulanan kooperatifçilik hareketi sanayileşmenin yoğun şekilde yaygınlaşmaya başladığı bir döneme denk gelmiştir. Türkiye'de ilk kooperatifçilik hareketleri benzer bir tarihte oluşmuştur; resmi olarak ilk uygulamanın 1863 yılında faaliyete geçen ve Mithat Paşa tarafından kurulan, bugünkü Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin temelini oluşturan Memleket Sandıkları ile yapıldığı görülmektedir (Mülayim, 2006; Koç, 2001; Hazar, 1990). Günümüzdeki sosyal güvenlik sisteminin de temelindeki oluşum olarak sayılan Memleket Sandıkları'na, sosyal güvenliğin de temel

işlevlerinden olan nesiller arası ve katılımcılar arası dayanışma niteliğine binaen atıfta bulunulabilir.

Anadolu'da 13. ve 19. Yüzyıllar boyunca faaliyette bulunan Ahi birliklerini kooperatif benzeri yapılanmaların ilk örnekleri olarak gösterilebilir. Yapısal olarak köklü bir geçmişe sahip olan Ahi Birlikleri, barındırdığı, ahlaki, ticari ve ekonomik, sosyal ve politik değerleri ile yapılandırdığı üyelik şematığı bir çeşit kooperatif benzeri örgütlenme olarak nitelendirilebilir (Mülayim, 2006; Koç, 2001; Hazar, 1990). Böylelikle Türkiye'de, Dünya'daki ilk uygulamasından kısa süre sonra uygulanabilmesi, kooperatifçiliğin oluşumunun uzun bir geçmiş birikiminin üzerine inşaa edildiğini söylemek mümkündür.

Ortak özelliklerine bakıldığında kooperatifler, benzer ekonomik sıkıntıları gidermek için çabalayan, ekonomik sıkıntıların zararlarını en aza indirebilmek için, üretim, tüketim ve kredi benzeri temel iktisadi gereksinimlerini karşılayabilmek için kurulan modern kurum şeklinde de tanımlanabilir. Bu tanımlama ile kooperatifler genellikle iktisadi niteliği ile ön plana çıksa da aynı zamanda toplumsal ve de kültürel amaçlara da sahiptir. Kooperatifleşme hareketleri özellikle toplumun genelinde tanınma bahsi geçen amaçları taşımakla birlikte, özellikle kırsal alanda yaşayan nüfusa, bireyler arası dayanışma, güven, adalet, hoşgörü, saygı, iletişim, açıklık, özgürlük, katılımcılık, eleştirebilme kabiliyeti, dürüstlük ve sorumluluk bilinci katması gibi sosyal ve kültürel kazanımlar da eklemektedir (Miser, 1999; Ayhan, 1993; Kuş, 2015).

Diğer taraftan bakıldığında, dünya nüfusunun yarısından fazlasının, az gelişmiş ülkelerin kırsal bölgelerinde yaşadığı görülmektedir. Bu durum kırsal kalkınmayı önemli ve öncelikli bir husus haline getirmektedir. Kırsal kalkınmanın tanımı ise, Birleşmiş Milletler tarafından ifade edilen "toplum kalkınması" tanımına binaen yapılmaktadır. Söz konusu tanıma göre, "küçük nüfus gruplarının, içinde buldukları mevcut ekonomik, toplumsal ve kültürel şartların iyileştirilmesi gayesi ile girişilen gayretlerin devletlerin bu konuyu amaç edinerek uyguladıkları faaliyetlerle birleştirilmesiyle, bu bölgesel nüfusun toplumun bütünüyle kaynaştırılarak, ulusal kalkınma çabalarına tam manada katılımlarının sağlanması ile bölgesel farklılıkların azaltılması süreci kırsal kalkınma olarak ifade edilmektedir (Geray, 2014: 10). Diğer bir ifade ile, kırsal bölgelerin bütün kaynakları dahil olmak üzere, kırsal nüfusun sürdürülebilirliğinin oluşturulması, mevcut kaynakların optimum düzeyde ve çevreye duyarlı olarak kullanılması, sivil toplum örgütleri ve yerel idarelerin katılımlarının artırılması ve kırsal bölgelerde yaşayanların hayat şartlarının iyileştirilmesi kırsal kalkınmanın temel amaçları arasında yer almaktadır (İnal, Çekiç vd., 2009; Gümüşoğlu, 2012). Kırsal kalkınma tanım ve amacından yola çıkarak, kırsal alandaki her bireye ulaşabilmek, çok yönlü katılımın sağlanması, sürdürülebilirliğin sağlanması, aşamalı olarak ekonomik ve sosyal sorunların giderilmesi, halk, STK ve kamu iş birliğinin artırılması, faaliyetlerin etkinliğinin yükseltilmesi şeklinde kırsal kalkınmanın

prensiplerini sıralamak mümkündür.

Toplum kalkınması ile kooperatifçilik kavramlarının birbirlerini tamamlayan ve birbirlerinden beslenen iki kavram olduğunu ifade etmek olasıdır. Çünkü küçük toplulukların özellikle kırsal alandaki nüfusun, ekonomik, toplumsal ve kültürel yönden durumlarının iyileştirilmesi ve bu alanlarda refah seviyesinin yükseltilmesi için kooperatif hareketinden faydalanılması gerekmektedir. Çünkü kooperatifçiliğin temelinde, kırsal nüfusun yaşadığı bölgenin kaynakları kullanılarak, kendi kendine yardım, sorumluluk alma, demokrasi bilinci, eşitlikçilik, tarafsız olma ve en önemlilerinden birisi olan dayanışma ruhu gibi değerlere; gönüllü ve de serbest katılım, ortakların demokratik yönetimi ve ekonomik katkısı, özerkliği ve bağımsızlığı, eğitime, öğretme, bilgilendirme ve kooperatifler arası işbirliği oluşturma, toplumsal sorumluluk gibi temel ilkelere (Rehber, 2011) haiz kooperatifçilik hareketi toplumun kalkınması için elzem olan halkın gayretlerine kaynak oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kırsal kalkınma, imeceyle hareket etmenin oluşturduğu faydalarını, kooperatifçilik yoluyla gerçekleştirilen projelerle topluma sunmakta ve kırsal kalkınmanın ön şartlarından birisini de kooperatifçilik oluşturmaktadır.

Kırsal kalkınma yaklaşımlarından birisi olan "içsel kalkınma yaklaşımı" büyük oranda yerel kaynaklarla ve yerel üreticilerce üretilen üretim modeline dayanması sebebiyle oldukça önemlidir. İçsel kalkınma modelinde, esasen yerel aktörlerin kapasitelerinin artırılması ve bu gelişme ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Böylelikle kırsal kesimde yaşayan nüfusun problem çözme becerilerinin artırılması yoluyla merkezi yönetime olan ihtiyaç beklentisi ve bağımlılığının azaltılması sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda sadece kapasite geliştirilmesinin yanında sosyal, kültürel ve çevre ve yerel sermayenin gibi yerinde kaynakların harekete geçirilmesi üzerinde durulmaktadır. Çünkü içsel kalkınma yaklaşımına göre yereldeki tüm bu yerel sermayeler kırsal kalkınma için vazgeçilemez unsurlardır (Theeuwes vd., 2021). Yerel kalkınmanın sağlanmasında içsel kalkınma modelinin uygulanabilirliği yerel ve ulusal aktörlerin iş birliği ile uygulanacak politika faaliyetlerine bağlıdır. Kalkınma politikaların gerçekleştirilebilmesi kırsal aydınlanma ile desteklenebilir. Bunlar arasında, mahalli idarelerin yönetim kapasitelerinin artırılması, yerel girişimcilerin desteklenmesi, girişimcilere ve yerel aktörlere eğitim verilmesi, özellikle kooperatifleşme sürecindeki kadımların bu süreçle ilgili eğitim desteği almaları gibi politikalar alanda ön plana çıkmakta ve böylece yerel değerlere hem saygı gösterilmiş hem de üretime katkı sunulmuş olmaktadır. Türkiye'de kırsalda üretilen ve istihdamı artırmak, kırsal alanda yaşayanları sosyal ekonomik bakımdan güçlendirmek için tarımsal kalkınma kooperatifleri kurulmuştur. Bu kooperatiflerin kuruluş dinamikleri farklı olsa da aynı amacı taşıyan birlik özelliğini taşımaktadırlar. Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, TARIŞ, PANKOBİRLİK, Süt Kooperatifleri, Çay Kooperatiflerini,

sivil toplum kuruluşlarının da desteklenen küçük boyutlardaki yerel ürün ve kadın emeği üretimi yapılan ve sayıları gün geçtikçe artan kooperatifleri kırsal kalkınma faaliyetleri içerisinde, içsel kalkınma yaklaşımının örnekleri olarak vermek mümkündür.

Dünya’da yoksulluğa bir çözüm olarak görülen ve istihdamı artırması sebebiyle kooperatiflerin bir ekonomik kalkınma aracı olarak önemi giderek artmaktadır. Kooperatifleşme hareketleri dahilinde kadın kooperatifleri hususu ise devletler, sivil toplum örgütleri ve de uluslararası kuruluşların artık daha da yakından incelediği bir olgu haline dönüşmüştür. Özellikle yoksulluk ve işsizlik, sosyal eşitsizlik gibi olumsuzluklardan en çok etkilenen grup olan kadınların, bu sorunu kadın kooperatifleri çözümüyle aşması yönünde yoğun çalışmalar ve bu konuda olumlu beklentiler söz konusudur (KEDV ve CCA, 2015). Bu amaçla kadın girişimciliğinin öneminin altı çizilerek hem ulusal hem de uluslararası seviyede hazırlanan ve uygulanan projelerle kadınların kooperatif kurabilmeleri ve ya kooperatiflere aktif üye olmaları konusunda teşvik ve destekler oluşturulmaktadır. Zira, büyük oranda kırsal bölgelerde ve kısmen kentlerde kadın kooperatifleri ve kadın kooperatifleşmesi kalkınmanın en önemli çözüm ayaklarından birisi olduğu kabulüyle popüler olmakta ve toplumsal ve ekonomik projelerde öne çıkmaktadır. Kooperatiflerin teşvik edilmesi ve geliştirilmesi komitesi (COPAC) ‘nin dünya genelinde 2015 yılında yaptığı bir araştırmaya göre 1990’lı yıllardan itibaren kadınların kooperatiflere aktif katılım oranının %75 arttığı ortaya konulmuştur (KEİG, 2015). Bu oranın günümüzde de giderek artmasında kalkınma politikalarının zamanla değişime uğraması, ekonomik sistem ve uygulamaların dönemselsel olarak farklılaşması, kadının sosyal ve ekonomik hayattaki yerinin pozitif anlamda sorgulanmaya başlanması, yerel kaynak, yerel ürün ve yerel kültürün değerlendirilmesi ve kırsal nüfusu yerinde ihya etme gibi değişen dönüşen ve birbirini etkileyen, sosyal, ekonomik ve kültürel bakış açısının da değişime önemli katkısının olduğunu düşünmek mümkündür.

Son yüzyıllık sürece bakıldığında kırsal kalkınma politika veya yaklaşımlarının 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığı görülmektedir. Zamanla kırsal kalkınma yaklaşımları dönemin sosyal ve ekonomik koşullarından etkilenmiş; 1960’lı yılların modernleşmesinden, 1970’li yılların hükümet müdahalelerinden, 1980’li yılların rekabetçi piyasasından, 1990’lı yıllarda katılım ile nitelendirilerek değişime uğramıştır (Ellis vd., 2001). Kadınların kalkınmaya dahil edilmesi 1980 yılı sonra denk gelmiş, kooperatifler insani kalkınmada bir araç olarak görülmüş, aynı dönem yoksulluğa yönelik politikaların ağırlık kazanmıştır. 1990’lara gelindiğinde “toplumsal cinsiyet ve kalkınma” yaklaşımları öne çıkmış, bireysel mikro krediler ile kooperatiflere verilen mikro kredilerin insani kalkınma araçlarından birisi kabul edilmiştir. 1960’lı yılların ortalarında küçük çiftlik tarımcılığının büyüme ve kalkınmanın en önemli gücü olarak kabul edildiği kırsal kalkınmadaki ilk paradigma kayması yaşanmıştır.

Paradigmada ikinci önemli değişim, “tabandan tavana”, “süreç” yaklaşımları olarak nitelendirilen dış teknoloji ve ulusal düzeydeki politikadaki değişimle olmuştur. Bu paradigma değişimi, aslında bir katılımı içermektedir; kırsal bölgede yaşayan halkın değişim için, yoksulluklarının ve sorunlarının çözümüne katkıda bulunabilecekleri ve pozitif bir değişim için kendi özelliklerini kendilerinin kontrol etme yetkisi veren bir süreci işaret etmektedir. Böylelikle yoksulların kendi sorunlarının çözümüne kendilerinin de katkıda bulunabilecekleri katılımcı paradigma kabul göyerek, müdahaleci devlet anlayışı ve her çözümü devletten bekleme düşüncesinin zayıflamasıyla kooperatifler ve STK’ların kırsal kalkınma araçları olarak daha etkin konuma gelmiştir. Aynı zamanda bu süreçte kadınların erkeklerden daha farklı tecrübeler edindikleri üzerinde durularak kırsal kalkınmada toplumsal cinsiyet anlayışı güçlenmiştir (Çetin, 2009; KEİG, 2015; Petridou ve Glaveli, 2008).

Türkiye’de kadın kooperatiflerinin örgütlenmesi 1990’ların sonuna doğru deprem bölgesi olan Kocaeli, İzmit ve İstanbul’da öncelikli olarak başlamıştır. Ardından Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri ile devam ederek Türkiye geneline kadın kooperatifi örgütlenmesi yayılmıştır. Günümüzde, farklı faaliyet alanlarına sahip kadın kooperatifleri Türkiye’nin bütün bölgelerinde faaliyet göstermektedir (Cazgır, 2022: 48; Özdemir ve Yılmaz, 2008).

2012 yılında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı “Kadın Kooperatiflerinin Tanıtımı ve Kapasite Geliştirme Projesi”ni başlatmıştır. Bu düzenleme ile kadın girişimcilerin ekonomide daha fazla yer almasının sağlanması, ile özellikle kırsal alanlarda daha yoğun gerçekleştirilen el işi, ev yemekleri ve yöresel ürün gibi ekonomik faaliyetlerde yetiştiricilerin ekonomiye kazandırılması ve bu kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanarak maddi bağımlılıklarının azaltılması amaçlanmıştır (KEİG, 2015; Erdoğan 2022).

2014 yılında Kadın Kooperatifleri Birliği kurulmuştur. Bu birlik, yerel düzeyde faaliyet yapan kadın kooperatiflerinin faaliyet alanlarına göre ne tür hizmet ihtiyacı varsa ona göre eğitimler, çalıştaylar, lobicilik vb. faaliyetler düzenlemekte; böylece kadın kooperatiflerinin daha iyi hizmet sağlamalarına katkı yapmaktadır. Kadın kooperatiflerinin olumlu katkıları, sistemin yaygınlaştırılması ve başarıyı yakalaması adına yoğun çalışmaların yapılmasına yol açmaktadır. Günümüz itibarıyla kadın kooperatiflerinin sayısı toplam 1040’a ulaşmıştır (Özdemir, 2020, TÜSEV, 2018, KEDV, 2023).

4. Kadın Kooperatifleri ve Yerel Ürünlerin Bölgesel Kalkınmaya Etkileri

Kadın ile kalkınma arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair yapılan çalışmalar günümüzdeki gelişim çizgisine ulaşana kadar 3 aşamadan geçmiştir. Bu konudaki ilk yaklaşım; liberal ve modern bir toplum ekolüne sahip olan ve kadının ev dışındaki üretken faaliyetlerine

odaklanan görüştür. Bu görüş kadın ve erkeklerin ev içi ve ev dışı faaliyetlerinin iş bölümünü tam olarak ele alamaması ve bunun sonucunda kadının fazla iş yükü ile karşı karşıya kalması ile eleştirilmektedir; zayıf noktasının bu eşitsizlik olduğu ifade edilmektedir. Fakat yaklaşım kadının ekonomik alanda varlığını devam ettirmesine verdiği önem ile sonraki yaklaşımları pozitif şekilde etkilemiştir. Bağımlılık Teorisi ve Radikal Feminizm'in kavramlarından ve analizlerinden etkilenmiş olan kadın ve kalkınma yaklaşımı bu dönemde ortaya çıkmıştır. Kadın ve kalkınma yaklaşımı, merkez (gelişmiş) ülkelerle çevre (az gelişmiş) ülkeler arasında var olan iş bölümü ve sömürü ilişkisinden yola çıkarak toplumsal düzlemde cinsiyet ayrımına dayanan iş bölümü ve sömürüye odaklanmıştır. Temel felsefesi, kadınların ev içi ve ev dışında da zaten çeşitli üretici faaliyetlerde buldukları, fakat söz konusu faaliyetlerin görünürlükleri, sosyal ve ekonomik konum bakımından marjinal hale dönüştüğüdür. Son aşamada, toplumsal cinsiyet ve kadın yaklaşımı yeniden üretim süreçlerinde cinsiyete dayalı eşitsizliklerin dönüştürülmesi için kapsamlı müdahaleler önermektedir (Özdemir vd., 2020; Miser, 1999). Yaklaşımın önemli kavramlarından biri kadınların güçlenmesidir. Bu çerçevede, kadınlar ataerki sosyo-ekonomik yapıların zayıflatılması ve değiştirilmesinde anahtar rol oynamalıdır. Kalkınma politikalarının da bu hedefe ulaşabilmeleri için kadınlara destek ve kaynak sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Son zamanlarda kadın kooperatifleri, dünyada olduğu gibi ülkemizde de, geniş bir sosyo-politik çevrede onaylanan bir kalkınma yaklaşımı olarak daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle kırsal alanda yaşayan ve istihdama dahil olamayan kadınların, sosyal ve ekonomik hayata katılımlarını artırmak ve örgütlenme gayretlerine destek vermek amacıyla kooperatifler daha sık gündeme gelmektedir. Bu kapsamda, kadın kooperatiflerinin ekonomik ve sosyal kalkınma için etkin bir çözüm yolu olarak görülmesinde bir fikir birliği oluşmuştur (KEİG, 2015: 15; Aksoy ve Günay, 2018).

Kadın kooperatifleri, ekonomik açıdan kullanılmayan kaynakların harekete geçirilmesine ve büyük ölçekli krediye erişimi artırmaya katkıda bulunurken, girişimcilik ve örgütlenme kültürünün gelişmesine destek sağlamaktadır. Ayrıca sosyal anlamda da önemli bir rol oynamaktadırlar. Bu örgütlenmeler, yoksulluğun azaltılmasına ve ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda, kadınların toplumsal konumlarını güçlendirerek toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaletinin ilerlemesine de yardımcı olmaktadır. Kadın kooperatifleri, kadınların ekonomik faaliyetlerde daha aktif rol almalarını sağlayarak onların güçlenmesine ve kendi hayatları üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmalarına destek olmaktadır. Bu şekilde hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kadınların güçlenmesine önemli katkılarda bulunmaktadırlar (Aksoy ve Günay, 2018; Avşar, 2017: 24-25).

Her bölgenin fiziki ve beşerî özellikleri göz önünde

bulundurularak hazırlanan kalkınma politikaları kadın kooperatiflerini de etkilemektedir. Kırsal alanlarda el işi, ev yemekleri ve yöresel ürünlerin imalatının daha yoğun olduğu görülmekte ve politika yapıcılar bu alanda faaliyet yapan girişimcilerin güçlendirilmesi için politikalar oluşturulmaktadır. Bundan dolayı kadın kooperatiflerinin sayısının her geçen gün arttığı ve farklı alanlarda dinamik bir yapı sergilediği görülmektedir.

Kırsaldaki kadınların iş hayatına katılımları genellikle daha genç yaşta gerçekleşmekte ücretsiz aile işçisi olarak tarımda faaliyet göstermektedir. Ekonomiye yaptıkları katkıya rağmen kendilerine ait bir ücrete sahip olmayan bu kadınlar, emeklilik haklarından, sağlık hizmetlerinden, eğitim ve sosyal güvenlik haklarından da yararlanamamaktadır. Bundan dolayı kırsal bölgelerde ücretsiz aile işçisi olarak faaliyette bulunan kadınların emek piyasasına katkısının ekonomiye kayıtlı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Kadınların iş hayatında ücretsiz çalışılan kesim olarak görülmesi yerel ekonomik kalkınmada gerçek etkisinin tespit edilmesini engellemektedir. Bu noktada kadınların emeklerini kayıt altına alacak ve onları girişimci olarak piyasada destekleyecek bir yapılanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bireylerin tek başına yapamayacakları işleri iş birliği ile en iyi biçimde ve maliyette yapmayı sağlayacak kooperatif anlayışının ehemmiyeti artmaktadır. Kooperatifler, üretime dahil edilmeyen kaynakların üretime koşulmasına, tarımsal üretimin ve küçük boyutlu üretimlerin sanayiye uyumlanmasına, girişimcilik ve örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunurken sosyal açıdan kırsal kalkınmanın sağlanmasına, kırsal kesimden göçün önlenmesine, yoksulluğun azaltılmasına vb. imkân tanımaktadır (Tekin, 2019: 45; Davaslıgil, 2011). Kooperatifler, özellikle kadın yoksulluğunun azaltılmasında, kadın girişimci sayısının artırılmasında, kadının işgücüne katılımının pekiştirmesinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasında, kısaca kadının ekonomik ve sosyal hayatta yerinin güçlendirilmesinde etkili araçlardan birisi olarak kabul görmektedir (Aksoy ve Günay, 2018).

Kooperatiflerin sağladığı yararlar, yoksulluğun azaltılması, istihdamın artırılması, sosyal içermenin sağlanması ve sürdürülebilir kalkınma gibi alanlarda, kadınların güçlenmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu çerçevede, kadın yoksulluğunun azaltılması, istihdamının artırılması, sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı durumda olan kadınların topluma kazandırılması gibi hedefler öne çıkmakta ve kadın odaklı alternatif kalkınma modellerinin geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (KEİG,2015)

Kooperatifçilik, toplumsal köklere ve demokratik ilkelerine dayanan, değişen koşullara hızla uyum sağlayabilen ve katılımcı, işbirlikçi ilişki ağlarına sahip olmasıyla dikkat çeken bir faaliyettir. Bu özellikleriyle toplumsal kalkınma için etkili bir araç olarak değerlendirilebilir. Kooperatifler, yerel düzeyde ihtiyaç duyulan hizmetlerin sağlanmasında

önemli rol oynamakta, istihdam oluşturmada ve toplum içindeki bireylerin sosyal bağlarını güçlendirmeye yardımcı olabilmektedirler (KEDV, 2023; Gibson, 2005).

Kooperatifler, toplumsal sosyal sorumluluk ilkesi çerçevesinde, buldukları coğrafi bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, kooperatifler yerel kaynakların dengeli kullanımını teşvik eder, çevrenin korunmasına önem verir, ortaklar ve üyeler arasında bilgi paylaşımını sağlar ve teknik bilgi ve becerilerin geliştirilmesine destek olur. Dolayısıyla, özellikle az gelişmiş bölgelerde, özellikle kırsal alanlarda kurulan kooperatifler, bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasında hızlı ve etkili bir rol oynarlar (Çetin, 2009).

5. TR 71 Bölgesi Kadın Kooperatiflerinin Genel Durumu

Türkiye’de kooperatif modelinin geçmişi yüzyıldan daha uzun sürece dayanmaktadır. İstihdam imkanlarını iyi hale getirmek, ürün ve hizmet temin etmek ve ekonomiye katkı sağlamak için kooperatifçilik uygulamaları devam etmektedir. Kadınlara yönelik kooperatif faaliyetlerinin ise çeyrek asırlık bir geçmişe sahip olduğunu görmekteyiz. Zamanla özellikle kır kent arasındaki refah farkını azaltmak için, toplumda var olan cinsiyet ayrımının, kadınların emek sarfettikleri halde arka planda kalmasının önüne geçmek, kadınların sadece ürün ortaya koymanın ötesinde kaynakları ve ticareti kontrol etmelerinin sağlanması, toplumda emeklerinin karşılığını ekonomik sosyal ve psikolojik bakımdan alabilmeleri adına kadın kooperatifçiliğinin yaygınlaşması için programlar ve çalışmalar geliştirilip uygulanmaktadır. TR71 bölgesi, yöresel ürünlerinin fazlalığı, dikkati çekerken diğer taraftan da kadın emeğinin güçlenmesi için kooperatifleşme yolunda hızla ilerlemektedir. Bu çalışmaların olumlu sonuçları da elde edilmeye başlanmıştır. Fakat Türkiye genelinde olduğu gibi bu bölgeye yönelik yapılan araştırmalar halen kadın kooperatiflerinin, ekonomik, yönetsel ve de toplum da var olabileceği güçlükleri ile karşı karşıya olduğu görülmektedir. TR71 bölgesi kadın kooperatiflerinin mevcut durumlarının tespiti için, genel bir görünümüne bakmak gerekmektedir.

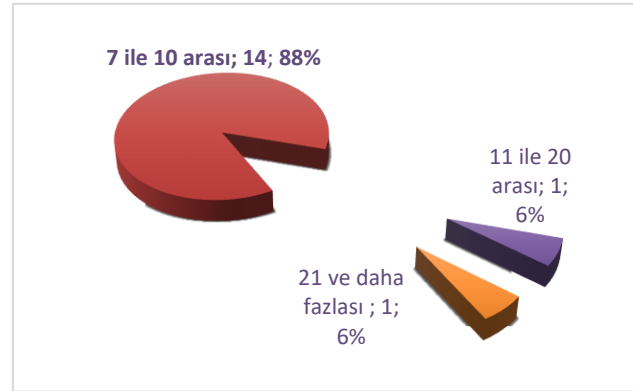
Tablo 1. TR71 Bölgesinde Bulunan Kadın Kooperatiflerinin İllere Göre Dağılımı

	Ticaret Bakanlığının Görev Alanına Giren Kadın Kooperatifi Sayısı	Tarım ve Orman Bakanlığının Görev Alanına Giren Kadın Kooperatif Sayısı
TR71 Bölgesi	31	12
Aksaray	9	9
Kırıkkale	7	0
Kırşehir	5	1
Nevşehir	7	1
Niğde	3	1

Kaynak: AHİKA, Ahiler Kalkınma Ajansı, TR71 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Araştırma Raporu, www.ahika.gov.tr.

TR71 Bölgesindeki kadın kooperatiflerinin iller ve bağlı oldukları bakanlıklara göre dağılımı tabloda verilmiştir. Buna göre, bölgede Ticaret Bakanlığına bağlı olarak faaliyet gösteren 31 kadın kooperatifi bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin 30'u kadınlar tarafından kurulmuş ve işletilmekte olan kadın girişimci üretim ve işletme kooperatifidir. Diğer bir kooperatif ise kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığı bir üretim ve pazarlama kooperatifidir. Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı olarak ise 12 tarımsal kalkınma kooperatifi bulunmaktadır.

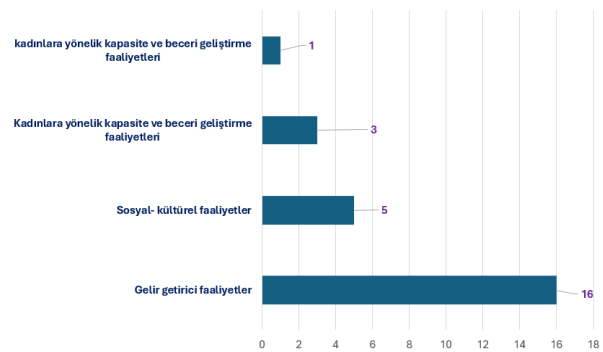
Grafik 1. Kadın Kooperatiflerinin Ortak Sayısına Göre Dağılımı

Kaynak: AHİKA, Ahiler Kalkınma Ajansı, TR71 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Araştırma Raporu, www.ahika.gov.tr.

Kadın kooperatiflerinin ortak sayısına göre dağılımı grafik 1 ile gösterilmiştir. Buna göre, 16 kadın kooperatifinden 14'ünün 7 ile 10 arasında ortak sayısına sahip olduğu tespit edilmiştir. Bazı kadın kooperatifleri ise kuruluş aşamasında, 7 ortağı bir araya getirmekte bile zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Grafik 2. Kadın Kooperatiflerinin Faaliyet Alanları

Kaynak: AHİKA, Ahiler Kalkınma Ajansı, TR71 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Araştırma Raporu, www.ahika.gov.tr.

Grafik 2’de gösterildiği gibi, kadın kooperatiflerinin faaliyet alanlarının çoğunluğu gelir getirici faaliyetlerden oluşmakta, bunun yanı sıra sosyal, kültürel ve kapasite geliştirmeye yönelik faaliyetler de bulunmaktadır.

Tablo 2’de ise kadın kooperatiflerinin gelir getirici ürün ve hizmetleri listelenmektedir. En fazla üretilen ürünler sırasıyla gıda ürünleri, hediyelik eşya ve tarım ürünleri

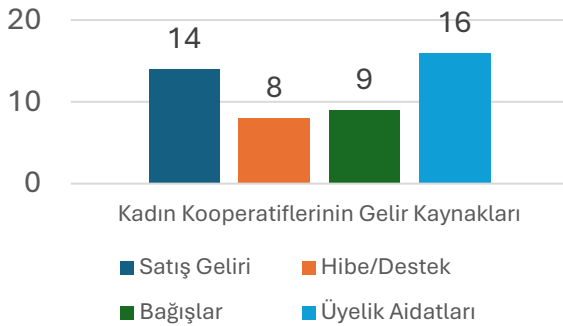
olarak belirtilmiştir. Hizmetler arasında ise lokanta/gıda satışı ve el işi hediyeelik eşya satış dükkanı öne çıkmaktadır. Araştırma kapsamındaki kooperatifler genellikle satışlarını kendi bünyelerinde gerçekleştirmekte olup, bazıları ise e-ticaret, dijital pazarlama gibi alanlarda faaliyet göstermekte ve bu yönde altyapı geliştirme çalışmaları yapmaktadır.

Tablo 2. Kadın Kooperatiflerinin Gelir Getirici Ürün ve Hizmetleri

Ürünler	Frekans	
Ürünler	Gıda ve Tarım Ürünleri	16
	El İşleri	5
	Dokuma	1
	Tekstil	1
Hizmetler	Hediyeelik Eşya	7
	Lokanta/Gıda Satış	12
	El işi/Hediyeelik Eşya Satış	6
	Dükkanı	

Kaynak: AHİKA, Ahiler Kalkınma Ajansı, TR71 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Araştırma Raporu, www.ahika.gov.tr.

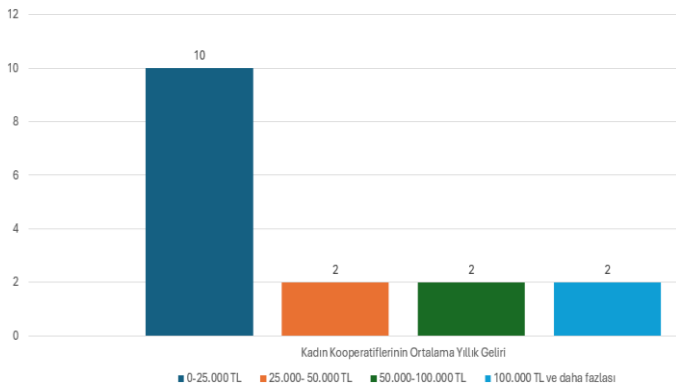
Grafik 3. Kadın Kooperatiflerinin Gelir Kaynakları

Kaynak: AHİKA, Ahiler Kalkınma Ajansı, TR71 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Araştırma Raporu, www.ahika.gov.tr.

Bölgedeki kadın kooperatiflerinin gelir kaynakları sırasıyla üyelik aidatları, satış gelirleri, bireylerden ve kurumlardan alınan bağışlar ile hibe/desteklerden oluşmaktadır. Kadın kooperatiflerinin ortalama yıllık geliri Grafik 3'te gösterilmektedir. Bazı kooperatifler henüz bir yıllık faaliyet dönemini tamamlayamamış olduğundan verilen rakamlar tahmini değerlerdir.

Grafik 4. Kadın Kooperatiflerinin Ortalama Yıllık Geliri

Kaynak: AHİKA, Ahiler Kalkınma Ajansı, TR71 Bölgesi Kadın Kooperatifleri Araştırma Raporu,2022, www.ahika.gov.tr.

Araştırma kapsamında ele alınan konulardan biri, kadın kooperatiflerinin başlangıç sermayesini nasıl oluşturduklarıdır. Grafik 4'te görüldüğü gibi, kadın kooperatiflerinin ilk kuruluş yatırımını ortaklık payları, hibe/destekler, bireylerden ve kurumlardan alınan bağışlar şeklinde gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların beyanlarına göre, kadın kooperatifleri ana sözleşmeleri gereği belirli bir süre ortaklarına kar payı dağıtmamakta ve elde ettikleri karı tekrar kooperatife yatırmaktadır.

TR71 Düzey 2 Bölgesi, Ahiler Kalkınma Ajansı tarafından oluşturulan 2014-2023 Bölge Planı ile yerel kalkınma kapasitesini güçlendirmiştir. Ajans, bölgedeki gelişime katkı sağlayacak ve olumsuz değişimleri önlemekte önemli bir rol oynayacaktır.

6. Sonuç

TR71 Bölgesi; Aksaray, Niğde, Kırşehir, Kırıkkale ve Nevşehir'den oluşan bölge, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmekte olan bölgelerinden biri olarak bölgesel kalkınma açısından önemi oldukça büyüktür. Yerel ürünler ve kadın kooperatifleri ise bu bölgenin kalkınmasında önemli bir rol oynayabilir. Yerel ürünlerin ve kadın kooperatiflerinin desteklenmesi, yerel üreticilerin ve kooperatiflerin daha fazla gelir elde etmelerini sağlayarak, "yerel ekonominin canlanmasına" bölgenin genel ekonomik büyümesine katkıda bulunabilir. Kadın kooperatiflerinin desteklenmesi, özellikle kadınların istihdam edilme olanaklarını artırabilir. Bu, bölgedeki işsizlik oranlarını düşürmeye ve gelir dağılımını daha adil bir şekilde yeniden düzenlemeye yardımcı olabilir. Yerel ürünler genellikle bölgenin kültürel mirasının bir parçasıdır. Bu ürünlerin kadın kooperatifleri vasıtasıyla üretimine ve pazarlanmasına destek vermek, geleneksel el sanatlarını ve yöresel tarımı korumaya yardımcı olabilir. Böylece, bölgenin kültürel kimliğini koruma çabalarına katkıda bulunulabilir. Yerel ürünler genellikle daha sürdürülebilir tarım ve üretim yöntemleriyle elde edilir. Bu da çevresel sürdürülebilirliği destekleyerek, bölgenin doğal kaynaklarının korunmasına yardımcı olabilir. Yerel ürünler ve el sanatları, bölgesel turizmi canlandırmak için önemli birer unsurdur. Turistler genellikle yerel ürünleri ve el sanatlarını satın alarak bölgeye katkıda bulunurlar. Bu da bölgenin turizm gelirlerini artırabilir.

TR71 Bölgesinde kadınların işgücüne katılım oranları Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bu durumun sosyo ekonomik yapıya yansımaları da olumsuz niteliktedir. Zira kadınların işgücü piyasasına katılımı, refah ve kalkınmışlık ve de sosyo- ekonomik hayat göstergelerinden birisi olarak önem taşımaktadır. Dolayısıyla kadınların işgücü piyasasına katılım sorunlarının çözülmesi bölgenin kalkınmışlığı açısından oldukça elzem olduğu görülmektedir (AHİKA,2022a: 8) .

Kadın kooperatifleri, kadınların toplumsal ve ekonomik

hayata katılımlarını artırabilir. Kadınların iş dünyasında daha fazla yer alması, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve toplumun genel refahına katkıda bulunabilir.

Bu nedenlerle, TR71 Bölgesi'nde yerel ürünlerin ve kadın kooperatiflerinin desteklenmesi, bölgenin kalkınması ve sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir. Bu destek hem ekonomik hem de sosyal açıdan bölgenin güçlenmesine katkıda bulunabilir.

Bölge, Kapadokya'nın zengin doğal ve kültürel mirasıyla tanınmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli, Ahi Evran-ı Veli, Cacabey, Yunus Emre gibi kültürel figürler ve Abdallık kültürü gibi değerler bu zenginliği oluşturmaktadır. Doğa turizmi, termal ve sağlık turizmi, kültür turizmi, balon turları ve inanç turizmi gibi çeşitli turizm faaliyetleri aktif olarak yapılmaktadır. Bu çeşitlilik bölgenin kalkınma potansiyelini artırmaktadır.

Etkili kalkınma araçlarından biri olarak görülen kadın kooperatifleri ekonomik yönden atıl kaynakları harekete geçirmesi, makro kredilere erişim imkânını artırması, girişimcilik ve örgütlenme kültürünün gelişmesine katkıda bulunmasının yanı sıra sosyal yönüyle de ön plana çıkan örgütlenmelerdir. Bu örgütlenme modeli yoksulluğu azaltarak ülkenin ekonomik ve sosyal açıdan bir bütün olarak kalkınmasında önemli bir rol oynamakta kadının toplumsal konumunun güçlendirilmesinde katkıda bulunmaktadır (Stiglitz, 2004).

Kooperatifler kadınlar için ekonomik yaşama dahil olma fırsatı yaratırken, aynı zamanda kooperatifleşme süreci boyunca verilen eğitimlerle hayat boyu öğrenme fırsatı sunulmaktadır. Bu eğitimler sayesinde sosyal ve teknik beceriler olmak üzere yeni beceriler öğrenilebilmektedir. Bu alandaki literatür ve yapılan çalışmaların incelenmesi sonucu, kooperatifleşme süreçlerindeki faaliyetlerin değer kattığı ve bölgedeki kadın kooperatiflerinin eğitim ve kuruluş aşamasında çeşitli kurum ve kuruluşların maddi desteğinden daha fazla faydalanılması gerektiği kanısı hasıl olmuştur.

Bölgede geleneksel el sanatları da önemli bir yer tutmaktadır. Toprak kap yapımı, halıcılık, dericilik, çömlekçilik, çinicilik, sele sepeti, ebru sanatı ve seramikçilik gibi el sanatları, yerel esnaflar ve sanatkarlar sayesinde yaşatılmakta ve ürünler turistik amaçlarla pazarlanabilmektedir.

Bölgenin demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gelişmeler açısından zayıf yönleri ve bazı kısıtları bulunmaktadır. Bunlar arasında su kaynaklarının sınırlı olması, tarımda yüksek maliyetler, sınırlı ürün çeşitliliği, yenilikçilik ve ARGE çalışmalarının yetersizliği, üniversite-sanayi iş birliğinin zayıflığı, düşük girişimcilik, turizmde sosyal imkanların yetersizliği, kadınlarda düşük iş gücüne katılım, göç, su kaynaklarının verimsiz kullanımı ve erozyon önemli zorluklar olarak öne çıkmaktadır.

Ahiler Kalkınma Ajansı tarafından oluşturulan 2014-2023 Bölge Planı, TR71 Düzey 2 Bölgesi'nde ekonomi, eğitim ve

sağlık alanlarında içsel gelişmişlik farklarını en aza indirmeyi ve mevcut ekonomik potansiyelleri gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

Kaynakça

- Ada, Erhan (2002). *Ekonomi Sözlüğü*, -İstanbul, Alfa Yayınları.
- Aksoy, A. D. ve Günay, G. (2018). Türkiye'de Kadın Kooperatifçiliği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(1), 77-90.
- Anderson R. Jock (2003). Risk İn Rural Development: Challenges for Managers and Policy Makers. *Agricultural Systems* 75, 2003, p. 161-197.
- Ashley Caroline, Maxwell Simon, (2001). Rethinking Rural Development, *Development Policy Review*, 19 (4), p. 395-425.
- Avşar G. (2017). *Kırsal Kalkınmada Kadın Kooperatiflerinin Önemi: Eskişehir İlçe ve Mahallelerinde Kadın Kooperatifi Potansiyeli*, Yüksek Lisans Tezi Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Ayhan, S. (1993). "Toplum Kalkınmasında Kuram ve Uygulamalar" *Ankara Ün. Eğitim Bil. Fak. Dergisi*, Cilt:26, Sayı:2, s.488
- Bérard, L., P. Marchenay (2008). *From Localized Products to Geographical Indications: Awareness and Action*, Ressources des terroirs – Cultures, usages, sociétés UMR Eco-Anthropologie et Ethnobiologie Centre national de la recherche scientifique Alimentec, pp. 61, Bourg-en-Bresse.
- Bıçkı D. (2011). Türkiye Kırsalında Yoksulluk Sorunu: Çanakkale Kocalar Köyü Örneği, *Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Uludağ Journal of Economy and Society, Cilt/Vol. XXX, Sayı/No. 1, pp. 161-180.
- Bilgin, N. Ve Tanıyıcı, Ş. (2008). Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi, *KMU İİBF Dergisi*, 10, 136-159.
- Cazgır, K. D. (2022). *Women's Empowerment Through Co-Operatives: The Case Of Women's Co-Operatives In Izmir* (Master's thesis, Middle East Technical University).
- COPAC (2015). Cooperatives, Women, & Gender Equality. http://www.copac.coop/wp-content/uploads/2015/07/COPAC_PolicyBrief_CoopsWomen.pdf.
- Coşkun, Y. A., (2001). *Coğrafi İşaretler*. Basılmamış Uzmanlık Tezi, Türk Patent Enstitüsü, Ankara.
- Çetin, H. (2009). Kalkınma Sürecindeki Kooperatifçiliğin Sosyal, Ekonomik ve Demokratik Etkileri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Çanakkale Onsekiz Mart*

- Üniversitesi, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, Aralık 2009, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 40-43.
- Davashgil, V. (2011). *Kırsal Kalkınmada Kadın İş Gücünün Rolü ve Kadın İş Gücünü Etkileyen Faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Demetriades, J. (2009). Gender Equality Indicators: What, Why and How??. OECD. <https://www.oecd.org/dac/gender-development/44952761.pdf>.
- Erdoğan, M. (2022). Türkiye’de Kooperatiflerin Kadınların Toplumsal Konumları Üzerindeki Etkileri: Gaziantep Kadın Kooperatifleri Örneği. Gaziantep Üniversitesi, SBE, YL Tezi.
- Geray, C. (2014). *Kooperatifçilik*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Gökovalı Ü. (2007). Coğrafi İşaretler ve Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Haziran, Cilt 21, Sayı 2.
- Gibson, R. (2005). The Role Of Co-operatives in Community Economic Development. *RDI Working Paper*, Brandon University, ss.3-6
- Gülpak, M. (1997). *Türkiye’de Kooperatifçilik Hareketinin Gelişimi ve Bu Gelişimde Ahmet Hamdi Başar’ın Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Gümüšoğlu, F. (2012). Kadınların Toplumsal Alanda Güçlenmesine Bir Örnek: Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 10, 39-60.
- İnal Çekiç, T., & Ökten, A. N. (2009). Sosyal Sermaye Perspektifinden Kırsal Kalkınma Sorunsalına Yeniden Bakış. *Megaron*, 4(3), 203-213.
- Duguid, F., Durutaş, G., & Wodzicki, M. (2015). Türkiye’de Kadın Kooperatifleri’nin Mevcut Durumu. *The World Bank*.
- Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) (2023). *Kadın Kooperatifleri Güçleniyor*. <https://www.kedv.org.tr/icerik/kadin-kooperatifleri-gucleniyor>
- KEİG (2015). Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler. *KEİG Yayınları Dizisi: Araştırma Raporu*.
- Koç, H. (2001). *Kooperatifçilik Bilgileri*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım.
- Kuş, D. (2015). *Sütle Gelen Emegın Dayanışması: Tire Süt Kooperatifi*. Ankara: Kalkınma Atölyesi.
- Miser, R., (1999). Kalkınma, Toplum Kalkınması Yöntemi ve İnsanın Gelişimi. *Ankara Ün. Eğitim Bil. Fak. Dergisi* Cilt:32, Sayı:1-2,s.102.
- Mülayım, Z.G. (2006). *Kooperatifçilik*, Ankara, Yetkin Yayınları.
- Rehber, E. (2011). *Kooperatifçilik*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Stiglitz, J. E. (2004). *The role of cooperatives in globalization* (pp. 1-5). Disefin.
- DPT (2006). *Kırsal Alanda İşbirliği ve Örgütlenme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara .
- Theeuwen, A., Duplat, V., Wickert, C., & Tjemkes, B. (2021). How Do Women Overcome Gender Inequality by Forming Small-Scale Cooperatives? The Case of the Agricultural Sector in Uganda. *Sustainability*, 13(4), 1797. <https://doi.org/10.3390/su13041797>
- Tekelioğlu, Y. Ve Demirer, R., (2008). Küreselleşme Sürecinde, Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretlerin Geleceği. *İGEME’den Bakış Dergisi*, Sayı:36, Sayfa:87-102.
- Tekin, Z. (2019). *Yerel Kalkınmada Kadın Girişimciliğinin Önemi: Iğdır Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Patent Enstitüsü (2004). *Marka ve Coğrafi İşaret Başvurularının Hazırlanması Marka ve Coğrafi İşaret İşlemleri İle İlgili Bilgiler ve Gerekli Belgeler*. Ankara: Yücel Ofset.
- TÜSEV (2018). Sosyal Kooperatifçilik: Yasal Mevzuat Açısından Avrupa Birliği Örnekleri ve Türkiye’deki Gelişmeler. *TÜSEV Yayınları*.
- Odi Briefin Paper, (2002) *Rethinking Rural Development*, March. <https://media.odi.org/documents/1866.pdf>
- Özdemir, G., & Yılmaz, E. (2011). Kadın Girişimciliği ve Kooperatifler. *Uluslararası II. Trakya Bölgesi Kalkınma-Girişimcilik Sempozyumu Bildiri Kitabı 1 içinde*, 1-80.
- Özdemir, G., Yılmaz, E. Ve Er Ülker, F. (2020). *Kalkınmada Ekonomik Model Kadın Kooperatifleri. 2. Uluslararası Kadın Kongresi: Güçlendirilmek Yerine Güçlenmek ve İlerlemek*, 4-5 Ekim, İzmir.